

BALKANLAR'IN KAOTİK ORTAMINDA MİLLÎ BİR ARİF/AYDIN TİPİ ARAYIŞI: ABDÜLFETTAH RAUF'UN ŞİİRLERİNİ MİLLÎ ROMANTİZM AÇISINDAN OKUMA DENEMESİ

Oğuzhan Şahin

Prof. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, ogsahin@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0196-8748

DOI: <http://doi.org/10.51331/EB100S>

Behzat Avan

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Kozan Şehit Arda Can Mesleki ve Teknik
Anadolu Lisesi, behztavan@gmail.com

GİRİŞ

*Mâzîyi unutmam o benim şehper-i bâlim
Mâzîyi unutmam o benim rehber-i hâlim
Mâzîyi unutmam o benim mürşid-i âtîm
Mâzî o benim ma'kes-i esrâr-ı hayâtım
Abdülfeftah Rauf Efendi*

Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde yaşayan birçok Osmanlı aydınının şiirlerinde olduğu gibi Abdülfeftah Rauf'un şiirleri de hüznün, kaygı, kin, endişe ve korku ile doludur. Zira artık bağlarda/bahçelerde baharı müjdeleyen bülbüller, yerini halk arasında

uğursuzluğun simgesi kabul edilen baykuşa, şahinler kargaya bırakmış; güller yerine dikenlerden bahsedilir olmuştur. Abdül-fettah Rauf'un birçok mısraında da göze çarpan *bülbül-baykuş* ve *bahar-hazan* tezâdı, ondan çok daha önceleri Balkanlar'daki elim kayıpların ardından aynı acıları yaşayan Fuad Köprülü ve Ziya Gökalp'ta da karşımıza çıkmaktadır. Fuad Köprülü, *Akıncı Türküleri* adlı şiirinde [klasik şiirde sevgiliyi simgeleyen] servi-yi gizli gizli ağlatmakta, gül bahçelerinde ise baykuş seslerinin yükseldiğini vurgulamaktadır. Tuna'nın ağladığı, eski akın destanlarını anlatmanın söğüt dallarındaki hasta serçelere kaldığı bu kaotik ortamda Köprülü, kurtuluş yolu olarak eski Türklerde aynı zamanda dinî bir figür olan "ozan"ı görür. Ozan tipi, *Akıncı Türküleri*'nde iki kez geçer. İlkinde şair,

*Kırık minareden duyulmaz ezan
Hep ocaklar sönmüş, devrilmiş kazan
Bir inilti duydum, sandım bir **ozan**
Sesime ses veren karlı dağlarmış*

mısralarıyla "ozan"a gönderme yaparken ikincisinde ozan, "elin-deki sazı" ile düşmanlar içine korku salacak bir figür olarak tasvir edilir. Ziya Gökalp ise *Altın Destan*'da başları ağarmış ihtiyar dağların eski güzel günleri anarak gözyaşı döktüğünü belirtir. Dağların gözyaşı döktüğü böyle bir ortamda kırlangıçlar âh çekmekte, güvercinler ise ağlamaktadır. Bu travmatik ortamda Gökalp'in kurtuluş için zikrettiği "çoban, hakan, ogan, şaman, Türkân, İlhan, İran ve Turan" gibi figürlerdir. Bunlardan "şaman" ile Köprülü'nün "ozan"ı aynıdır. Diğer kavramlardan -bir hadise gönderme yapan *çoban* dışında- tamamı, İslamiyet öncesi Türk kültürüne göndermedir.¹ Gökalp ve Köprülü'nün kurtuluş

1 Fuad Köprülü'nün "Akıncı Türküleri" ve Ziya Gökalp'in "Altın Destan"ı için bkz. Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri-I: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998), 154-155, 185-189.

yolu olarak gördükleri bu tipler, her ne kadar İslamiyet öncesi Türk kültürüne işaret ediyor olsalar da bünyesinde yine de İslamî öğeler barındırmaktadır. Ancak Gökalt'ın şiirinde geçen: “*Kırklar karar verdi, yediler, üçler/ Oldular kılavuz kalmadı göçler*” mısralarından hareketle bu öğelerin daha çok *halk İslâm*’ını çağrıştırdığı söylenebilir.

Osmanlı edip ve aydınınının Balkan Savaşları’ndan sonra kurtuluş reçetesi olarak gördüğü millî/tarihî romantizm, bir nevi kaybolmuş özü bulma çabasıdır. Bu bağlamda gerek ilmi gerekse kalemiyle halka önderlik edecek bir aydın/entelektüel, milletin kaybolan özünün yeniden fark edilmesi için mücadeleye başlar. Bu mücadelede insanlara millî bir şuur aşılabilmesi için “dil ve edebiyat” vasıta olarak kullanılır. Gregory Jusdanis’in ifadeleriyle söylenecek olursa dil, millî kültürün doğuşu için gerekli iletişim alanlarını üretirken, edebiyat da millî kimlik hakkında hikâyeler yaratacaktır. Bu noktada edebiyat ayna gibi hem milleti yansıtacak hem de bireyin ait olduğu toplumla bağlarını sağlamlaştıran hikâyeler üreterek millî şuurun kazanılmasına hizmet edecektir. Bu sebeple edebiyat, [arada güçlü bağlar kurmak suretiyle] modernliğe [millî bir şuur kazanmaya] hazırlanan etnik gruplar için vazgeçilmezdir.²

Hilmi Ziya Ülken, romantizmi “milletin uyanışı” olarak ele almaktadır. Ülken’e göre bütün genç milletler kendi tarih şuuruları sayesinde 19’uncu asırdan itibaren birer birer yeni medeniyet sahnesine çıkmaya başlamıştır. Bu uğurda tarihler yazılmış, destanlar canlandırılmış, yeni büyük epopeler yaratılmış, opera ve operetler yapılmış, örf ve adetler incelenmiştir. Tarih ve vatan şuurunu sayesinde büyük küçük bütün milletler,

2 Gregory Jusdanis, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi*, çev. Tuncay Birkan, (İstanbul: Metis, 1998), 76; Yahya Kemal Taştan, “Millî Veli Yaratmak: Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar Üzerine Farklı Bir Okuma Denemesi,” *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 16, no. 2 (2016): 34.

başkalarının taklitçisi olmaktan kurtularak kendi şahsiyetlerini bulmuştur.³

Osmanlı'da Ziya Gökalp ve Fuad Köprülü gibi aydınların başını çektiği millî romantizm, eski Türklerin gelenek ve kültürlerine odaklanma esasına dayanmaktadır. Mehmet Kaplan'ın belirttiğine göre Gökalp, etrafındaki bir avuç gençle birlikte, bir taraftan Türkçülük mefkûresinin ilmî temellerini atmaya uğraşırken bir taraftan da aynı mefkûrenin şiirini yazmaya çalışmaktadır. Bu noktada 1911'de *Genç Kalemler*'de yayınladığı *Altın Destan* için, derginin şiire efsanevi bir hava vermek ve Ziya Gökalp'i tanıtmak amacıyla sarf ettiği,

Aşağıdaki Türk an'anelerini hâvî satırları bugün Asya'nın sâkin ve nihâyetsez çöllerinde dolaşan tahrîr hey'etimizden Gökalp Bey, orada, o anayurdunda yazarak göndermiştir.⁴

şeklindeki satırlar, millî bilinç için eski Türk kültürü ve coğrafyasına yönelmenin önemini göstermesi bakımından kayda değerdir. Asya bozkırlarında dolaşarak yazdığı ifade edilmesine rağmen, Ziya Gökalp'in bu şiiri Selanik'teyken yazması, muhayyel/romantik tarih kurgusundan başka bir şey olmasa gerektir.

Anthony D. Smith, millî/tarihî romantizmin “edebî Ortaçağcılık” adıyla daha önce Avrupa'da ortaya çıktığını vurgular. Smith'e göre edebî Ortaçağcılık denen bu hareket, Avrupa'nın, kırsal topluma dönüşünü ifade etmekte olup bir topluluğun tarih ve kültürünün yeniden oluşturulabilmesi için özgül halklara/muhitlere müracaatı zorunlu kılmaktadır. Britanya'da daha çok şiir üzerinde etkisini gösteren romantik duruş, çok geçmeden 1770'lerde Almanya'ya yayılmıştır. Smith'in vurguladığı üzere,

3 Hilmi Ziya Ülken, *Millet ve Tarih Şuuru* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016), 201.

4 Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri-I: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, İstanbul: Dergâh Yayınları, [baskı yılı], 190.

edebi Ortaçağcılık, en baştan beri milliyetçiliğe bağlı olarak gelişmiş; milleti oluşturan değer, kültür ve yaratıcı dehanın kendi aydınları tarafından yeniden gün yüzüne çıkarılmasıyla etnik milliyetçiliğin gücüne güç katmıştır.⁵ Bu noktada Ömer Seyfeddin'in 1917'de yayınladığı *Başını Vermeyen Şehit* adlı hikâyesinin muhteva ve yarattığı kahramanlar itibarıyla tarihî/millî romantizmin [yahut Smith'in kullanımıyla edebî Ortaçağcılık'ın] niteliklerini barındırdığını söylemek mümkündür.⁶ Bu hikâye, kaynak olarak Peçevî Tarihi'ne [ve daha basit şekliyle Evliyâ Çelebi'nin *Seyahatnâmesi*'ne] dayanmaktadır.⁷

Peçevî'deki kayda göre olay, Grijgal adlı palankanın kadısı olan biri tarafından nazmedilmiştir. Peçevî'de “ve min-kerâmâtî'l-guzât (gâzîlerin kerâmetlerinden)” başlığı altında aktarılan olay genel olarak şöyledir: Vali Ahmed Bey, Grijgal Kalesi'ndeki en seçkin

5 Anthony D. Smith, *Millî Kimlik* çev. Bahadır Sina Şener (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), 143; Taştan, “Millî Veli Yaratmak: Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar Üzerine Farklı Bir Okuma Denemesi,” 57-58. Birol Emil'in aktardığı üzere, Nihad Sami Banarlı'ya göre, iki dünya savaşının harabelerinden modern bir Almanya yaratılmasının sırrı da Almanların millî romantizm idrâklerindedir. Alman mucizesi, Avrupa edebiyatlarında “Ortaçağcılık” yahut da “Ortaçağ'a dönüş” demek olan Alman millî romantizminden doğmuştur. Almanlar, kendi Ortaçağ Katedrallerini, kendi masal ve efsanelerini, Luther'in İncil tercümesiyle kendi millî dillerini Alman dehasının şaheserleri olarak görmeye başlayarak Alman millî romantizmini idrak etmiştir. Banarlı'ya göre Türk milleti de şiirleri, musiki, mimarisi, halk kültürü, sosyal nizam ve adaleti, devlet geleneği ve iman terbiyesiyle mâzisinin farkına vardığı gün, modern çağın şartları içinde, yeniden tarihteki mevki'ine yerleşecektir. Birol Emil, “Büyük Türkler'den: Nihad Sami Banarlı ve Millî Romantizmin İdrâki,” *Turkish Studies* 10, 8 (2015): 2383-2384.

6 Ömer Seyfettin, “Başını Vermeyen Şehit,” *Bütün Hikâyeleri-3* içinde (İstanbul: Üç Harf Yayıncılık, 2009), 25-38.

7 Ömer Seyfeddin'in bu hikâyesinin Peçevî'deki şekliyle mukayesesi için bkz. Seyfullah Yıldırım, “Efsaneden Tarihe, Tarihten Edebi Esere: Başını Vermeyen Şehit,” *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 9, 25 (2020): 75-98.

askerlerle sefere çıkar. Kışın yaklaşmasıyla da Budin taraflarında konaklamaya karar verir. Grijgal'in savunmasız olduğunu düşünen Sigetvar Beyi Karaçin 1000'den fazla askeri yanına alarak kaleyi kuşatır. Düşman askerinin 1000'in üzerinde olmasına karşın kaleyi savunmakla görevli İslâm askeri 114 kişidir. Bu askerlerin sorumlusu ise onların aynı zamanda imamlığını da yapan bir "Kadı"dır. Askerlerin düşmanla çarpışmak amacıyla Grijgal Kalesi'nin kapısını açtırması için Kadı'ya baskı yapmaları karşısında Kadı, bugünün bayram günü olduğunu, bütün İslam dünyası gibi kendilerinin de namazlarını kılıp dua ettikten sonra düşmanla cenk etmek için izin vereceğini belirtir. Kâfir askerinin Grijgal'i muhasara ettiğini gören civar kalelerdeki az sayıdaki gazi de yardım için yola çıkınca düşman askeri korkup kaçmaya başlar. Grijgal'in kapısı açılınca da oradaki askerler kaçan düşmanın peşine takılır. Bu askerlerin arasında Deli Hüsrev ve Deli Mehmet adlı iki kardeş vardır. Bu iki kardeş savaşırken Deli Mehmet şehit olur. Deli Mehmet'i şehit eden kâfir, onun başını gövdesinden ayırır ve yanında götürmek ister. Bunun üzerine diğer kardeş olan Deli Hüsrev, şehit olan kardeşine, "Neden yatıyorsun? Canını verdin, bari başını verme!" diye bağırır. Bunun üzerine Deli Mehmet'in başsız naaşı yerinden kalkar ve başını götüren "lain"e vurup devirir. Kâfirin elindeki baş yere düşer. Mehmet'in naaşı da yanına yatar. Bu hadiseyi Deli Hüsrev ve Kadı'dan başka kimse görmemiştir. Mücadele Müslümanların zaferiyle bittikten sonra Kadı, bu olağanüstü olayın etkisiyle kendinden geçer. Bir müddet sonra Deli Mehmet'in kabrini ziyaret eder. Ancak olayın ağırlığına dayanamayıp gördüklerini anlatmaya başlayınca Deli Hüsrev, Kadı'ya bunları anlatmasının doğru olmadığını söyler, zira herkesin her şeyi görmesi için icazet yoktur. Bu olayı sadece bizim görmemiz yakında şehit olacağımız anlamına gelir, der.⁸

8 Peçevî İbrahim Efendi, *Târîh-i Peçevî-I* (İstanbul: Matba'a-yı Âmire, 1866), 355-363.

Peçevî'den uyarlanan Ömer Seyfeddin'in bu hikâyesinde, olayın asıl kahramanları olan Deli Hüsrev ve Deli Mehmet, dünyanın şan ve şerefinde gözü olmayan "Anadolu dervişleri"ne benzetilir. "Anadolu dervişleri" ibaresi her ne kadar olayın Peçevî versiyonundaki,

Ve lâkin içlerinde iki ârif

İkisinin de sözleri ma'ârif

Muvahhid hem musallî ol ulular

Nihâyet nâm ile anlar delûler⁹

beyitlerinde geçen "ârif"i hatırlatsa da Ömer Seyfeddin'in bu iki kardeşi tasviri, "ârif"ın tasavvufi mahiyetteki anlamından birazcık uzaktır. Tasavvufta marifet sahibi olma, yaratıcı ve yaratılanı sezgi/keşif gücüyle kavrama gibi niteliklere sahip olan ârif tipi, Ömer Seyfeddin tarafından dünya malında gözü olmama ve Hak yolunda cihat etme gibi unsurlara indirgenmiş vaziyettedir.¹⁰ Ömer Seyfeddin'in çizdiği *Anadolu dervîşi* tiplmesi, şüphesiz ki Peçevî'deki "ârif"den ziyade Köprülü'nün 1919'da yayınladığı *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*'da inşâ edilen Ahmed Yesevi ve Yunus Emre'ye benzemektedir. Zira Köprülü'ye göre [özellikle] Yunus Emre, Yesevî'nin Türkistan'da yarattığı hikemi tarzı, Mevlânâ ve İbn Arabî felsefesinin tesiriyle *zühd* ve *takvâ*-dan arındırıp Anadolu'da *îlâhî aşkı* terennüm eden bir cereyan

9 Peçevî, *Târîh-i Peçevî-I*, 358.

10 *Başını Vermeyen Şehit*'te bu kısım şöyle verilmiştir: Serhad muharebelerinde hayale sığmayacak yararlılarıyla masal kahramanları gibi inanılmaz bir şöhrat kazanan bu iki deli, hiçbir nizam, hiçbir kayda, hiçbir zapt u rabta girmeyen, dünya şerefinde gözü olmayan Anadolu dervişlerindendi. Her zaferden sonra kumandanları onlara rütbe, hil'at, murassa kılıç gibi şeyler vermeye kalkınca gülerler: "İstemeyiz, fani vücuda kefen gerektir. Hil'at cahilleri sevin-dirir..." derler, Hak uğrındaki gayretlerine ücret, mükâfât, şâbâş kabul etmezlerdi. Ömer Seyfettin, *Başını Vermeyen Şehit*, 29.

hâline getirmiştir.¹¹ Dolayısıyla millî romantizmin revaçta olduğu o yıllarda tasavvufun ilm-i ledün sahibi ârifi “millî ve ahlâkçı yönü olan Hak âşığı”na evrilmiş gibidir.

Abdülfettah Rauf Efendi’nin şiirlerinde millî romantizmin izleri

Abdülfettah Rauf’un şiirleri, öze dönüş denebilecek mısralarla doludur. Ancak burada ulaşmak istenen öz, İttihat ve Terakî’nin yenilikçi aydınlarından Ziya Gökalp ve [onun ulusal tarih düşüncesinin sahadaki uygulayıcılarından olan] Fuad Köprülü’nün vurguladığı türden değildir. Ziya Gökalp’ın teorik çerçevesini oluşturduğu *ulusal özü* bulmak için Köprülü, İslamiyet öncesi Türk kültürü üzerinde çalışıp, Oğuz boyları arasında İslâm’ın Türkleştirilmiş sûfiyâne bir boyutunu yayan Türkmen babaları üzerinde dururken¹² Abdülfettah Rauf Efendi, kaybolan özü, Ahmed Yesevi’nin diyarı Türkistan yerine İslâm’ın ana kaynakları ve Osmanlı kimliğinde keşif ve icada çalışmaktadır. Bu noktada İttihat ve Terakî’nin yenilikçi aydınlarına ve Balkanlar’daki Batı taraftarı aydınlara göre Rauf Efendi’nin çok daha muhafazakâr olduğunu söylemek mümkündür. Bir diğer önemli fark da Gökalp ve Köprülü’nün, Türkçülük projesinde dönemin politik gücü İttihat ve Terakî’nin maddi/manevi desteğini almasına karşın Abdülfettah Rauf’un, uzun yıllar boyunca Balkanlar’daki komünist rejime karşı da mücadele etmek zorunda kalmasıdır.

Bu yazıda Abdülfettah Rauf Efendi’nin inşâ etmeye çalıştığı yeni insan tipini “millî ârif/aydın” tipi olarak adlandırma nedenimiz, bahsi geçen tipin bünyesinde taşıdığı etnik/ırkî nitelikler

11 Taştan, “Millî Veli Yaratmak: Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar Üzerine Farklı Bir Okuma Denemesi,” 63.

12 Yalın Alpay, “Fuat Köprülü’nün Muhafazakâr Ulusal Tarih Tezi Kurgusu,” *Muhafazakar Düşünce Dergisi* 10, 38, (2013): 113-114.

sebebiyle değil, 19'uncu asırdan itibaren hız kazanan tarihî romantizmin ideolojik açıdan “millî” tipler yaratması ve Peyami Safa'nın ifadesiyle o devrin [kasıt Millî Mücadele dönemidir] dinî duygularının, millî heyecanla iç içe geçerek *nasyonalist* bir karakter kazanması nedeniyledir.¹³

Rauf Efendi'nin şiirleri “şanlı bir geçmiş” ile “yeni/kayıp bir nesil” ikileminde, özlem ve öfke arasında çalkalanır durur. Her ne kadar bir şiirinde: “O kadar *menkıbe* var anlatamam bî-hâlim”¹⁴ dese de [millî romantizmin ilkeleriyle bağdaşacak şekilde] yeni nesli ec-dâdın menkıbeleriyle/hikâyeleriyle şuurlandırmaya çalışır.¹⁵ Bu

13 Peyami Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar* (Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981), 78.

14 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022), 32.

15 Fethat Efendi, 1959'da yazdığı *Yine Vatan İçin* adlı şiirinde kahraman ecdâd-la bugünün neslini mukayese ederek yeni nesli “köle ruhlu” olarak nitelendirir. Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe, Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 12. Rauf Efendi'nin bazı şiirlerinde Filistin, Çin ve Hint başta olmak üzere dünyada İslâm'ın kan kaybedip küfrün galip gelişine dair göndermeleri dikkate alınırsa “köle ruhlu kayıp neslin” sadece Balkanlar'la sınırlı kalmayıp bütün İslâm âlemini içine alacak şekilde kullanıldığına şüphe yoktur. Söz gelişi “İstanbul” için yazdığı 1959'daki bir şiirinde hayat çölünün şirin bir vahasına benzettiği bu şehrin, kültürel çözülüş açısından artık bütün dünyayı hayretler içinde bıraktığını belirtmektedir. Öyle ki Osmanlı'nın başkenti İstanbul'da bir zamanlar zendeka ve ilhâda nefes aldırmayan Şeyhülislâm İbn Kemâl ve Ebussuûd Efendi gibilerin devri kapanmış; bunların fetva verdiği topraklarda şimdilerde havalara kurularak ilhâd kol gezmeye başlamıştır. Dolayısıyla tıpkı Balkanlar gibi Osmanlı'nın pâytahtı İstanbul'da da nesil bozulmuş ve ecdâdın şanlı tarihi “martaval”a dönüştürülmüştür. Rauf Efendi'ye göre mabedleri, sarayları ve türbeleriyle imanin asil bir ışığı olan bu şehir fuhşa batmış, Paris'ten farksız olmuştur. Abdülfettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe, Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022), 31-33. İstanbul için yazdığı diğer bir şiiri olan *Güzel İstanbul*'da ise “saltanat otağı ve evliya merkadi” olarak nitelenen şehir, kesafet bulutlarıyla sarılmış olarak tasvir edilmiş; artık şehrin eski şanlı günlerinden

noktada Ömer Seyfeddin'in kesik baş hikâyesiyle Fettah Efendi'nin [özellikle Meddah Medresesi kapatıldıktan sonraki] şiirlerinde geçen mâzînin kahramanlık hikâyelerinin -karakterler dışında- çok bir farkı yoktur. Ömer Seyfeddin'in karakterleri Deli Mehmed ve Hüsrev iken Fettah Efendi'nin şiirlerinde bu kahramanlar İslâm ve Osmanlı tarihinin muhtelif simalarıdır. Abdülfettah Rauf'un "menkıbe" olarak adlandırdığı *şanlı geçmişin* kahramanlık hikâyelerinin asli görevi "mâzî"nin kullanılarak "istikbal"ın inşa edilmesine yöneliktir. Aşağıdaki mısralarda şair mâzînin kahramanlıklarının istikbale kefil olacağını şöyle ifade etmektedir:

*O kadar **menkıbe** var ben ki evet kavvâlim*

Bunu ben anlatamam acz ile işte lâlim

On asır âleme şân vermiş olan ikbâlim

Yine billâh kefîldir sana istikbâlim ¹⁶

Fettah Efendi'nin vurguladığı, *mâzî'nin istikbâle kefil olması*, Ziya Gökalp'in bir Alman tarihçiden mülhem olarak söylediği: "*Tarih mâzîyi bilmek ilmi değil, istikbâli yapma sanatıdır.*" sözüyle paraleldir. Gökalp'in fikirlerinin pratikteki uygulayıcısı Köprülü de "*Hâli yapan mâzi olduğu gibi, istikbâli yaratacak da yine mâzîdir.*" demek suretiyle Gökalp'i teyit etmektedir. Gökalp'a göre tarih, *reel* ve *millî* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Reel tarih bilimsel iken millî

---

bir eser kalmamıştır. Bu ruh hâli içinde Rauf Efendi, ecdâdın şanlı "dünler"inin bugüne aksetmesi için duada bulunmaktadır:

Fakat bu senâya mümkün mü varmak

Bugünkü kesâfet ebrini yarmak

Nerede dünkü o mu'azzam revnak

Nerede dünkü o aşk u şevk-i hak

Yâ Rabbî! Dünleri bugüne çevir!

Önümdeki bu zâlim sedleri devir!

[Yine Vatan İçin, 66-67]

16 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022), 31.

tarihin daha çok *pedagojik* bir yanı vardır; ulusal tarih çocuklara vatanlarını sevdirebilmek için atalarının faziletlerini, kahramanlıklarını ve şanlı şerefli serüvenlerini pedagojik bir amaçla öğretmeyi hedeflemekte; bu yönüyle de bilimin aracı olan *rasyonellik* ile değil, sanatın aracı olan *romantiklik* ile faaliyet göstermektedir.¹⁷ Gökalp'e göre çocuklara istikbâl için verilecek mefkûre (ülkü) ağacının kökleri ne kadar derine inerse meyveleri de o kadar feyizli olacaktır. Bu sayede çocuklara dedelerinin iftihar edilecek yönleri, milletin şanlı ve vatanın şerefleri öğretilecektir.¹⁸

Hilmi Ziya Ülken de 19'uncu asırdan itibaren gelişen iki türlü tarih algısından bahseder. Birisi eski çağlara ait soğuk, zihinci bir bakıştan ibaret olan tarihtir. Bu tarih anlayışıyla bugünle ilişkisi kalmamış âlemlerin/toplumların hayatı hakkında bilgi ediniir. Bununla birlikte tarih yalnızca bundan ibaret zannedilirse, varlığın en büyük delili olan [toplumsal] hafızayla bağlantı kopar. Bu tarih görüşü, kişiyi kendi toplumsal/ictimâî varlığının asıl köklerine bağlayan başka bir tarih görüşü ile tamamlanırsa çok zengin bir kültür kaynağı/mürebîsi haline döner. Ülken'in *romantik tarih şuuru* adını verdiği bu görüşe sahip olanlar, ona göre, geçmişe yaşanıp bitmiş ve bizimle hiçbir ilgisi kalmamış olaylar zinciri, bir tür fosiller kalıntısı olarak değil, bugünkü hayatımızı meydana getiren asıl kaynaklar olarak bakar. Ülken'e göre benliğimizi oluşturan bütün hatıraların devamından ibaret olduğumuzu bilmedikçe nasıl ki "varız" diyemezsek, toplumsal varlığımızın kökleri olan hatıralara bağlanmadıkça da toplumsal bir varlığa sahip olduğumuzu söyleyemeyiz. Şimdiki varlığımızın hazinesini teşkil eden bu tarihî varlığı ise yalnız kendi varlığımıza ait kuvvetli bir şuurla meydana çıkarabiliriz.¹⁹

17 Alpay, "Fuat Köprülü'nün Muhafazakâr Ulusal Tarih Tezi Kurgusu," 96-97.

18 Ziya Gökalp, "Tarih İlim mi Yoksa Sanat mı?," *Milli Tarihin İnşası*, haz. Ahmet Şimşek, Ali Satan (İstanbul: Yazıgen Yayıncılık, 2017), 80.

19 Ülken, *Millet ve Tarih Şuuru*, 204-205.

Abdülfettah Rauf'un şiirlerinde de Hilmi Ziya Ülken ve Ziya Gökalp'ın vurguladığı “pedagojik” amaç net bir biçimde görülmektedir. Zira Rauf Efendi de tıpkı Gökalp ve Köprülü gibi *rasyonel/reel* tarih algısıyla değil *sanatsal/romantik* bir tarih kurgusuyla hareket etmektedir. İstanbul için yazdığı bir şiirinde mâzîyi hâle yani geçmiş bugüne aktarmak sûretiyle altında kalınan elim yükün hafifle-yeceğini iddia etmektedir:

Îlâhî, kalmasın sözden istiklâl
Çiğnesin bu hâli mes'ûd istikbâl
Muhammed ümmeti artık uyansın
Yine bu târîhe dönsün, dayansın
Ecdâdın hür kanı damarda aksın
Orhan'a, Fâtih'e, Yavuz'a baksın
Bu örnek üzere mâzî, hâl olsun
Olmasa bu nesle bir vebâl olsun
Kaynasın kalplerde Bedr'in âteşi
Doğsun ufuklarda Yesrîb güneşi
Cânlansın ümmette Şâm'ın irfânı
Parlasın yüzlerde Bağdâd'ın şânı
Patlasın Fâtih'in döktüğü toplar
Târîhin bu sesten yüreği hoplar
Kürsîye yeniden çıksın, cihâna
Hak dersi versinler ehl-i îmâna
Kara Halîllerle Hocaşâdeler
İmlâya gelsinler ser-âzâdeler
Ey ümmet, örneği târîhinde bul
O zamân hak olur sana İstanbul²⁰

Mazzini'nin ulus devlet olabilmek için gerekli gördüğü “tarihsel bağ, yazılı ulusal bir edebiyat, yerleşik entelektüellerin var

20 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022), 36-38.

olması ve kanıtlanmış fetih yeteneği” unsurları²¹ önemli ölçüde Rauf Efendi’nin tarihî romantizm anlayışıyla örtüşse de nihai hedef olarak Abdülfettah Rauf’un ne yeni ulusal bir devlet kurmak ne de [Köprülü’de görüldüğü üzere] ulusal bir uyanış için İslâm’ın hurafelerinden sıyrılmak²² gibi bir amacından söz edilebilir. Rauf Efendi’nin yegâne amacı, “yeni neslin” kendi tarihine dönmesi ve mâzînin örneğinde istikbalini inşâ etmesidir. Muhtemelen Abdülfettah Rauf Efendi’nin bu girişimlerinde, Tito ve komünistlerin iktidarı ele geçirmesi neticesinde dinî/millî kimliklerin yasaklanarak Müslüman Türk ve Arnavutların göçe zorlanması ve ümitsizliğe düşen insanların millî/toplumsal bütünlüklerini sağlayamayıp vatan topraklarını terk etmeye başlamaları etkili olmuştur.²³ 1960’ta yazdığı *Vâ-hayfâ* şiirinde de Abdülfettah Rauf’un etnik temelli olmayan bir millet inşâsı için çabaladığı görülmektedir. Bu bağlamda Rauf Efendi’nin millî bir şuûr yaratmak için *şiiri* vasıta olarak gördüğü,

Şî’r ü şu’ûr yolunda **Şehnâmeler** yazarak

*Vatan vefâ edeydi ben de bir şey yapardım*²⁴

dizelerinden anlaşılmaktadır. Burada şairin, hak ettiği kıymeti görmediğinden şikâyet etmesini bir tarafa bırakacak olursak ilk dizedeki Şehnâme’nin, kendisinden sonra literatürde *şehnâmecilik* diye bir tür başlatan ve gerek devri gerekse yirminci asırda İran’ın ulusal kimliğini oluşturmada anahtar rol oynayan bir destan olduğunu belirtmek gereklidir. Kenan Akyüz’e göre bu eser, İran’ı yeryüzündeki her şeyden üstün tutan millî ruha sahip bir epope niteliğindedir. İran ülkesi ve milletinde Şehnâme ve onun şairi Firdevsî kadar derin akisler bırakan ne

21 Alpay, “Fuat Köprülü’nün Muhafazakâr Ulusal Tarih Tezi Kurgusu,” 86.

22 Alpay, “Fuat Köprülü’nün Muhafazakâr Ulusal Tarih Tezi Kurgusu,” 106.

23 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 31.

24 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 34.

bir eser ne de bir şahsiyet söz konusu olmuştur. İran ve Şehnâme, yüzyıllardan beri birbiriyle özdeşleşmiş, birbirlerinin ayrılmaz bir parçası gibi olmuştur.²⁵ Başta Avrupa ve Osmanlı coğrafyası olmak üzere 20'nci yüzyılda milliyetçiliğin İran'da da güçlenmesi neticesinde, edebiyatın millî bir şuur oluşturmak için kültürel, siyasi ve toplumsal faaliyetlerin öncüsü haline gelmesiyle, önceleri sadece insanların hislerine tercüman olan Fars dili ve edebiyatının, Rıza Şah'la birlikte İran kimliğini oluşturmak için önemli bir siyasi araç haline geldiği anlaşılmaktadır. Bu uğurda en uygun eser olarak ise İslâm öncesi Pers mitolojisi, kahramanlıkları ve tarihini anlatan Firdevsî'nin *Şehnâme*'si görülmüş; yeni kurulan ulus devletin hedefleri çerçevesinde Şehnâme kaynak gösterilerek İran'da millî şuurun bin yıl önce de mevcut olduğu ve Firdevsî'nin Şehnâme'yi bu niyetle yazdığı iddia edilmiştir.²⁶ 1934'lü yıllar ve sonrasına rast gelen İran'ın Firdevsî ve Şehnâme atılımından o sıralar Meddah Medresesi'nde müderris olan Abdülfettah Rauf'un haberdar olup olmadığını bilmiyoruz. Ancak büyük ses getiren Firdevsî türbesinin tamiri ve açılması, Fars Dili ve Edebiyatı Derneği'nin kuruluşu gibi birçok faaliyetten Rauf Efendi'nin haberdar olması muhtemeldir.²⁷ Şayet Rauf Efendi, Şehnâme'nin İran'da yeni bir ulusun inşâsındaki rolünden haberdar olduysa Şehnâme'ye

25 Firdevsî, *Şehnâme I*, çev. Necati Lugal, Kenan Akyüz (İstanbul: MEB Yayınları, 32-31, 1994)

26 Turgay Şafak, "Gazneliler Dönemi Fars Şiirinde Kimlik Meselesi: Ferruhi-yi Sistani Örneği," *İran Düşünce Tarihi* içinde, ed. Hakkı Uygur, Abdullah Rexhebi (Ankara: İram Yayınları, 2019), 96.

27 İsmail Söylemez, "İran'da Ulusal Kimlik İnşası ve Dil Planlaması," *Uluslararası Ortadoğu Kongresi: Dil, Tarih ve Edebiyat. 30-31 Ekim 2017 Bilidiri Kitabı*, cilt I, ed. Yıldız Devci vd. (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2017): 208-209; Mehmet Kısak, "Rıza Şah Pehlevî'nin Fars Kimliğini Pekiştirme Çabaları," 46. <https://acikerisim.aksaray.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12451/12894/kisakmehmet2022.pdf?sequence&isAllowed=y> (erişim tarihi: 16.03.2025)

benzettiği kendi şiirleriyle Balkanlar'daki Müslümanlara millî bir şuûr kazandırmayı hedeflemesi de yüksek bir ihtimaldir. Yine *Vâ-hayfâ* şiirinin,

Kudurmuş seller gibi dağ taş demez aşardım

Târîhimden huz alıp ecdâd gibi coşardım

[...]

Şi'rimde milletimin şelâlesi çağlardı

Kalemim âteş muzrâk olur hasmı dağlardı

*Yazdığım **destânlara** Yavuz gönül bağlardı*²⁸

mısralarında Rauf Efendi, ecdâdın şanlı tarihinden aldığı feyzle Yavuz Sultan Selim'i dahi hayran bırakacak kahramanlık destanları vücûda getirebileceğini söylemektedir. Dolayısıyla Abdülfettah Rauf Efendi'nin şiirlerinde geçen “menkıbe, destan, Şehnâme” gibi kavramların İslâm âleminde, bilhassa Balkanlar'da, millî şuura sahip bir nesil yaratmak [yahut da insanlara millî bir bilinç kazandırmak] için bizzat şair tarafından tarihsel romantizme dair kahramanlık hikâyeleri anlatmak anlamında kullanıldığını, bu tür kavramlarla Rauf Efendi'nin topluma yön vermeye çalıştığını, etnik kökene dayanmayan yeni bir insan tipi arayışında olduğunu iddia edebiliriz.

Destanlaştırılan Mâzî ve İnşâya Çalışılan Yeni Nesil

Daha önceden vurgulandığı üzere Abdülfettah Rauf'un şiirleri bir tür “zıtlıklar” şiiridir. Öyle ki “Batı medeniyeti ile İslâm dini, tarihin şanlı kahramanları ile yirminci asrın kayıp nesli, göçe yel-tenenler ile toprakları için mücadele edenler” gibi zıtlıklar Rauf Efendi'nin şiirlerinde bir aradadır. Rauf Efendi'nin şiirlerinde

28 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 38.

dönemin olumsuzlukları mâzînin destansı havasıyla harmanlanarak verilir. Rauf Efendi için mâzî demek “İslâm” ve “Osmanlı” demek olduğundan yeni neslin kimliği de bu doğrultuda oluşturulmaya çalışılır. Bu noktadan bakılınca Abdülfettah Rauf’un gelenekçi bir aydın/şair olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bazı şiirlerinde “Türk” ve “İslâm”ı bir arada kullandığı göz önüne alınacak olursa şairin milliyetçi bir bakış açısına sahip olduğu da akla gelebilir. Fakat Rauf Efendi’deki Türkçülük ideolojisinin ne etnik/antropolojik anlamdaki milliyetçilikle ne de Arnavutların benimsemiş olduğu İslâm’ı/Osmanlı’yı ikinci plana atan milliyetçilikle bir ilgisi vardır.²⁹ Söz gelişi *İstanbul* şiirindeki,

*Rûm kalkar gür sesle kültür nâmına
Küfreder pervâsız Türk İslâmına* ³⁰

mısralarında geçen “Türk İslâmı” ibaresi, İslâm ve Osmanlı’dan ayrılıştan ziyade bütünleşmeyi ifade etmektedir. Zira bu mısraların hemen sonrasında Rauf Efendi, Kur’ân-ı Kerîm’e *Arap düzmesi*, Osmanlı sultanlarına *haydut*, fetihler yapan orduya *soygun çetesi/işgalci* ve İslâm şeriatına *çöl yasası* denmesini tenkit ederek daha çok İslâm’ın izzeti için mücadele eden birisi olduğunu ortaya koymaktadır. *Pürümîdim* şiirinde kullandığı “İslâm Türkü” ibaresi ise günümüzde de yaygın olarak kullanılan Türk kimliğiyle İslâm’ı birleştirmekten başka bir şey değildir.³¹ Ayrıca Rauf

29 Arnavutlar’ın kimlik siyasetine dair bkz. Sevba Abdula, “Balkanlarda Müslüman Kimliği: Ulus/Öteki, Resmi İdeolojiler ve İslam Dünyası,” *Müslüman Dünyada Çağdaş Düşünce: Balkanlarda Müslüman Düşüncesi*, cilt 5, ed. Lütfi Sunar (Ankara: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Yayınları, 2021), 117-123.

30 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 34.

31 *Pür-ümîdim* şiirindeki söz konusu mısralar şu şekildedir:

Doğru gör tersine âvârece verme kürkü
Az m u îmân ile şu bir avuç **İslâm Türk’ü**
Nice üç kit’aya hâkân oluyordu gör ki

Efendi'nin, “millet” ve “ırk” kavramlarını da şiirlerinde kullanmış olduğu dikkatleri çekmektedir.³² Ancak bu hususta yalnız değildir. Zira Mehmed Akif de uzun yıllar uzak durduğu “ırk” ve “millet” kavramlarını Millî Mücadele döneminde kullanmakta sakınca görmemiştir. Muhtemelen Mehmed Akif, o dönemler epeyce moda olan, “*Din ve milliyet, merkezleri aynı olan iki daire gibidir, hiçbir şekilde birbirlerinden ayrılamazlar.*” fikri çerçevesinde “İslâm, millet ve ırk” kavramlarını birbiriyle bütünleştirerek kullanmıştır. İyi bir Mehmed Akif takipçisi olan Abdülfettah Rauf için de aynı tahminde bulunulabilir.³³

Rauf Efendi'nin romantik tarih anlayışını örneklendirebilmek için 1957 ve 1959'da kaleme aldığı İslâm tarihi ve Osmanlı'ya gönderme yapan iki şiiri üzerinde durabiliriz. 1957'de söylediği *Ümmîd Al* şiirinde Rauf Efendi, İslâm'ın Balkanlar'da istikbâlinin kalmadığını düşünen dostlarına tarihten gelen sese kulak

---

Sonra hükmet ne yiğit yavrusudur ensâlim

[Zulmetten Nûra, 33]

- 32 Söz gelişi Rauf Efendi, “Hicran-ı Vatan Humması İçinde” adlı şiirindeki şu mısralarla “mazlum ırkının” yaylaklarına üşüşen binlerce kurttan bahseder:

Kalmadı sende hayâta bir tahammül yaslı yurd!

Üştü mazlûm ırkımın yaylağına binlerce kurt

[Yine Vatan İçin, 25]

- 33 Peyami Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, 78. “Din” ve “milliyet”in bir arada kullanılması ve İslâm'ın, Millî Mücadele devrinde “millî duyguları” pekiştiren bir bağ olmasına dair Peyami Safa şu tespitlerde bulunmaktadır: Kurtuluş Harbi'nde din ve milliyet fikirlerinin birbirinden ayrılmadığını, “merkezleri bir ve iç içe konmuş iki daire gibi” birbirine yapıştığını söyleyenlerimiz ve yazarlarımız oldu. O devirde millî heyecana dinî heyecanın da karıştığına şüphe edilemez. Fakat bu, İslamcılık ve şeriatçılık akidesinden doğma, klerikal bir zihniyetin mahsulü değildi; sadece, ferdleri birbirine bağlayan bütün alâkaların kuvvetlendirilmesi şart olan bir mücadele devresinde millî duyguyu perçinleyen bir bağdı. Hattâ o zamanın dinî duyguları bile nasyonalistti. Millî Mücadele'den evvel “millet” ve hele “ırk” fikirlerine pek yabancı görünen ümmetçi Mehmet Akif [bile], İstiklâl Marşı'nda, ırk ve millet kelimelerini birkaç kere tekrar et[mektedir]. Peyami Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, 78.

vermeleri gerektiğini öğütleyerek Bedir Savaşı'nda kendileri gibi azınlıkta olan arslanların (şîrân-ı Yezdân) şeytanın putlarını nasıl bir darbeye parçaladığını, Bilâl-i Habeşî'nin Mekke'de okuduğu gür ezanını, düşmanı kıran Hz. Hamza'yı, Hz. Ali'nin Zülfekâr'ıyla yaptığı kahramanlıkları, adaletiyle nam salan Hz. Ömer'i, Hz. Osman'ın Kur'an'ın nûrunu yaymak için gösterdiği çabaları hatırlatır; Kılıçarslanların, Harunların devrindeki ihtişama gönderme yapar. Salâhaddîn-i Eyyûbî'ye ise ayrıca seslenerek ona hürmet etmenin kendileri için bir borç olduğunu, zira *Garb'ın kudurmuş küfrüne* ancak onun [gibilerin] azminin set çekebileceğini belirtir. Şiirin sonlarına doğru ise gençlerin ümitsizliğe düşmemeleri, düşmandan korkmamaları ve zafer için sebat etmeleri gerektiği belirtilerek Osmanlı sultanlarından Osmân Bey, Murâd Han, Fâtih, Yavuz ve Yıldırım'dan örnek almaları gerektiği vurgulanır.³⁴ 1959'da yazdığı *Zulmetten Nûra* adlı şiirinde ise İslâm'ın zaferlerini sıralar. Bu bağlamda Salâhaddîn-i Eyyûbî'nin Hittîn'de Haçlı ordusunu mağlup edip Kudüs'ü alması; Bedir, Huneyn, Hayber ile Tebük seferleri; Semerkand ve Buhara'da İslâm irfanının yayılışı ve Kâdisiye'de Sâsânî ordusunun mağlup edilip İran topraklarında İslâm'ın hüküm sürmeye başlaması vurgulanmakta; sonrasında ise Fatih'in Bizans'ın pençesini kırıp İstanbul'u fethi, Yavuz'un Çaldıran zaferi ve Osmanlı'nın Viyana'yı kuşatması örnek olarak verilmektedir.³⁵ İslâm tarihi ve Osmanlı'dan verilen sayısız örneğin amacı,

*Yine yurdamda benim bir yeni ilk yaz olacak
Çöle dönmüş ovalar ot ve çiçekle dolacak
Bürüyen kanlı diken kitlesini hep yolacak
Yine bülbül ötecek gül açacak hep bulacak
[...]*

34 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 28-30.

35 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 15-18.

Kalk savaş mâzî-yi ikbâline dönsün hâlin

*O zaman gülşen olur sâha-i istikbâlin*³⁶

mısralarında belirtildiği üzere gerek Üsküp gerekse bütün İslâm âleminin çöle dönmüş ovalarını çiçeklerle süsleyerek baharı getirecek yeni bir neslin inşâsına çalışmaktır.³⁷ Bu neslin en belirgin özelliği ise şehitlik ya da gâzîlik düsturuyla hareket ederek

36 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 21;26.

37 Hilmi Ziya Ülken'in Türk romantizmine dair Namık Kemal, Abdülhak Hamid Tarhan ve Ziya Gökalp'ten hareketle söyledikleri Rauf Efendi'nin, Türk-İslâm tarihinden seçtiği kahramanlık hikâyelerini değerlendirmek için ipucu vermektedir. Ülken'e göre Namık Kemal'de vatan şuuru, bütün Osmanlı topraklarına; tarih şuuru ise bütün İslâm dünyasına çevrilmiş; İslâm dünyasının Celâleddin Harzemşâh ve Selâhaddîn-i Eyyûbî gibi müşterek kahramanları arasında Türk vatanının karakteristiği kaybolmuştur. Abdülhak Hamid merhalesinde, yıkılan İslâm imparatorluklarının hasreti daha barizleşmiş, vatan hudutları bütün İslâm âlemine yayılmıştır. Ziya Gökalp merhalesinde ise yüzler umumi Türk tarihine çevrilmiş; fakat millî tarih ile ırkın tarihi birbirine karıştırılmıştır. Her üç merhalede de Türk romantizmi asıl millî tarihe ve vatan hudutlarına dönememiş, soyut, akli şemalar etrafında dolaşmıştır. Ülken'e göre Türk romantizminin somuta ulaşabilmesi için Namık Kemal'in, Celâleddin Harzemşâh yerine Melikşâh veya Alp Arslan'ı; Selâhaddîn-i Eyyûbî yerine de Kılıç Arslan'ı koyması gereklidir. Benzeri şekilde Hamid'in de Eşber, Abdurrahmân Sâlis veya Tarık yerine Fatih, Kanunî ve Barbaros'u koyması; Ziya Gökalp'in ise Tepegöz, Deli Dumrul, Uygur Destanı yerine Battal Gazi, Kerem ve Şah İsmail'den bahsetmesi gerekmektedir. [Hilmi Ziya Ülken, *Millet ve Tarih Şuuru*, 202-203]

Rauf Efendi'nin millî romantizm anlayışı, ele aldığı kahramanlar itibarıyla düşünülecek olursa Namık Kemal ve Abdülhak Hâmid ile benzeri bir özellik taşımaktadır. Rauf Efendi için vatan dar çerçevede Üsküp geniş çerçevede ise bütün İslâm coğrafyasıdır. Tarih şuuru ise geniş çerçevede İslâm, dar çerçevede ise Osmanlı'ya dayanmaktadır. Diğer taraftan [Ülken'den hareketle söylenecek olursa] İslâm ve Osmanlı tarihinden dağınık olarak verilen örnekler, konunun somutlaştırılmasını zorlaştırmakta ve ütöpik/soyut bir çerçevede kalınmasına neden olmaktadır. Ancak Komünist Parti'nin zulmünden kurtulmak için insanların vatan topraklarını terk ettiği o dönemlerde, şairin yaratmaya çalıştığı İslâm/Osmanlı eksensiz kimlik ve bunu gerçekleştirmek için anlattığı kahramanlık öyküleri yerinde ve başarılıdır.

şanlı gâzîlerin menkıbelerini “efsâne” olmaktan çıkaracak fit-rata sahip kahraman ve çalışkan bir nesil olmasıdır.³⁸ Zira Rauf Efendi, birçok şiirinde korkaklık ve tembellikten yakınmaktadır. Ona göre yeni nesil, ihtiyar dahi olsa yüreği her daim genç ol-malı, adımlarıyla düşmana zelzele vermeli; düşman yılan gibi kanını emerken karşısında kurbağa gibi “vak vak” etmemeli, ha-sımlar tarafından gasp edilen geleceğini kurtarmak için düştüğü yerden kalkıp savaşmalıdır. Çünkü bu nesil; Fatihlerin oğlu, Hz. Muhammed’in ümmeti/askeri, güç ve kuvvette ise Hayber kapı-sını yerinden koparan Hz. Ali gibidir.³⁹ Fakat inşa edilmeye ça-lışılan yiğit/kahraman insan tipinin bir de zıddı söz konusudur ki Rauf Efendi’nin şiirlerinde bu tip, Yugoslav Komünist Parti-sinin zorlamalarıyla 1955-56 göçünde vatan topraklarını bırak-a-rak Türkiye’ye göçenleri çağrıştırmaktadır. İdealize edilen yeni insan tipi ne kadar “kahraman ve cesur” ise göçmen tipi bir o kadar korkaktır. 1956’da yazdığı *Yurdumda Ben ve Bende Yurdum* adlı şiirinde şair, göçmenleri “yurdu düşmana peşkeş çekmek-le” suçlar. Rauf Efendi’nin inşaaya çalıştığı kahraman tipine ta-mamen zıt olarak bunlar, “tavşan gibi ürkek” bir şekilde bütün servetlerini de feda edip mevziyi terk etmektedir. Rauf Efendi şehitlerin emaneti olarak nitelediği yurdu terk edenleri kosko-ca tarihi çiğneyenler olarak vasıflandırıp nefret ile anar; şairin gözünde bunlar öz vatanından kaçan kepaze bir canlı cenaze-dir. Zira bunlar yüzünden mescidler meyhane, kandiller peyma-ne (kadeh) olacak; ezan susacak; beş yüz yıllık minareler kara

38 Şairin *Zulmetten Nûra* adlı şiirinde kurgulamaya çalıştığı yeni insan tipine tembellik ile ilgili ikazları şöyledir:

Sıçra durma oku çırpın çalış oğlum davran
Ne umarsın bu atâletle bulunmaz dermân
Hangi bir tembele bilmem neyi vermiş devrân
Ekmeden biçmeden elbette dövülmez harman
[Zulmetten Nûra, s. 27]

39 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 25-26.

toprağa gömülecek; mabedler kirli domuzlarla dolacak; kabirlerinde yatan ecdâdın ziyaretçisi bile kalmayacaktır.⁴⁰ *Zulmetten Nûra* şiirinde ise arslana benzettiği kahraman nesil ile tavşan ve ördeğe benzettiği nesil arasında mukayese yapar ve mâzîdeki kadınların bile bugünün erkeklerinden daha mert olduğunu, hiçbir genç kızın bunlarla nikâhlanmak istemeyeceğini vurgular:

Hepsi bir arslana hem-ser öğünürken kızlar

Böyle tavşan eşi olmakla bu dilber sızlar

[...]

Bir şehîd namzedi olmuş köyünün her kızanı

Buna mı etti kader Tanrısı tek bâğ kazanı

Yurd eri istiyorum ben değilim nefis azanı

Kalem olsun eli Rabb'im! Bu nikâhu yazanı

[...]

İşte mâzîdeki kızlar bile erkeklerden

Daha merddi bugün erkek denen ürkeklerden

Neye yâhû şaşıyorsun bugünün zilletine

Hangi kartal çekinir söyle ya ördeklerden⁴¹

Balkanlar'ın kaotik ortamında millî bir ârif/ aydın tipi oluşturmak

Millî şuuru uyandırmak ve ulusal bir kimlik inşâ etmek için gerekli unsurlardan biri de geçmişin derinliklerinde kaybolan *millî* özü keşif yahut da icat ederek bunu dil ve edebiyat vasıtasıyla toplumun dikkatine sunmakla görevli/görevlendirilmiş “aydın”ların bulunmasıdır. Daha önce de vurgulandığı üzere Mazzini,

40 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 20-26.

41 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 18-19.

ulus devletin yaratılması için yerleşik *aydınların* varlığını zorunlu görür. Bu bağlamda Sırp milliyetçilerinin de, Alman romantik düşüncesinin etkisiyle, kendi ulusal kimliklerini inşâ için etni-site, dil, din ve kültür üzerinden hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Sırplar ulusal kimliklerini yaratmak için *aydınlar* ve *kilisenin* desteğiyle ideoloji, eğitim ve tarih yazımı üzerinden dinî semboller ve mitler üreterek faaliyetlerde bulunmuştur.⁴²

Abdülfettah Rauf Efendi ve çevresindekiler, Balkanlar'ın kaotik ortamında tarihî romantizm perspektifiyle “eski kimliği” pekiştirecek ya da “eskiyi yeni nesle aktarmak” suretiyle yeni bir kimlik inşâ edecek aydın zümrelerinden biridir. Abdülfettah Rauf'un “yeni insan” tipinin arkasında fikrî olarak Ataullah Kurtiş Efendi, Meddah Medresesi ve Üsküp bulunmaktadır. Sevba Abdula'nın belirttiğine göre Ataullah Kurtiş Efendi, Osmanlı'nın son döneminde cereyan eden din, medrese, toplum, devlet ve düşünce tartışmalarını Balkanlar'a aktaran karizmatik bir şahsiyettir. 1918 sonrası azınlıkta kalarak baskı gören Müslümanların dinî hayatlarını yönlendirmek ve onlara dinî önderler yetiştirmek için Meddah Medresesi'ni yeniden canlandıran odur. Ataullah Kurtiş Efendi, uluslaşmaya başlayan Müslüman kimliğine karşı durarak dinî kimliği öne çıkarmış; İslâm, ümmet ve dindarlığı merkeze alan bir toplum, eğitim ve siyaset modeli benimsemiştir.⁴³ Rauf Efendi'nin doğup uzun yıllar yaşadığı Üsküp; Osmanlı Devleti'nin ilmî, kültürel, ekonomik ve siyasi merkezlerinden olup birçok medrese, mektep, câmi, han, çeşme ve tekkesiyle İslâm'ın atar damarları gibidir. Sırp milliyetçiliği ve artan devlet zulmüyle Rauf Efendi'nin yaşadığı dönemde şehirdeki bu izler

42 Sevba Abdula, “Balkanlarda Müslüman Kimliği: Ulus/Öteki, Resmi İdeolojiler ve İslam Dünyası,” 106-107.

43 Sevba Abdula, “Vatanını Kaybeden Bir Alim, Şair ve Entelektüel: Abdülfettah Rauf,” *Abdülfettah Rauf: Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı* içinde, ed. Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 11, 13.

silinmeye çalışılsa da ezanı, pratikleri ve insanıyla geçmişin bütün ihtişamı Üsküp'te yaşamaya devam etmektedir. Üsküp'ün bu tarihî hafızası ve kimliği Abdülfettah Rauf'un kişiliğinin şekillenmesinde büyük bir öneme sahiptir.⁴⁴

Abdülfettah Rauf'un inşâya çalıştığı millî ârif/aydın tipine gelince, Köprülü'nün inşâya çalıştığı millî velî tipiyle Rauf Efendi'nin işaret ettiği ârif/aydın tipinin henüz ilk adımda birbirinden kesin çizgilerle ayrıldığını söylemek gerekir. En başta Köprülü'nün “velî” tipi, Ahmed-i Yesevî [ve Yunus Emre] şahsında somutlaştırılmışken Rauf Efendi'nin ârifi/aydını sadece ütopik/soyut düzeyde ele alınmıştır. Köprülü'nün velî tipinde Acem tesiri ve İslâm'ın dönüştürücülüğüne rağmen kendi geleneklerini muhafaza etme, halk lisanı ve hece veznini kullanma, millî ruhu/zevki bünyesinde barındırabilme gibi nitelikler en başta göze çarparken Abdülfettah Rauf'un ârif/aydın tipi, tamamen İslâmî bir karaktere sahip olmasıyla dikkat çekmektedir. Şair, yeni nesle İslâmî bir perspektifin kazandırılmasını her şeyin önüne koymaktadır. Bu yüzden Avrupa medeniyetine karşı *dini ve Kur'an'ı*, Batılı eğitime karşı *medrese ve irfânı*, zulme karşı İslâm adaletini ve şehvanî müziğe karşı ise *ezanı* öne çıkarmaktadır.

Şairin düşünce dünyasında “ârif, irfân ve marifet” kavramlarının ise *ilm-i ledün* sahibi sûfiyâne yönü olan tiplerden ziyâde “faziletli, ahlâklı, imanlı, kendini ve Rabb'ini bilen” tipleri temsil ettiğini söylemek gereklidir. Fakat doğrudan tasavvufî bir yönü olmasa da *irfân/marifet* kavramlarının Abdülfettah Rauf'un şiirlerinde Cenab-ı Hakk'ı bilmek ve tanımak anlamıyla kullanıldığı da görülmektedir. 1960'ta kaleme aldığı *Allah'ım ile Birkaç Söz* adlı şiirinde geçen *esrâr, hikmet ve Allah'ı bilmek/bildirmek* gibi tabirlerden, Fettah Efendi'nin *marifet sahibi olamamaktan*

44 Sevba Abdula, “Vatanını Kaybeden Bir Alim, Şair ve Entelektüel: Abdülfettah Rauf,” 11.

yakındığı anlaşılmaktadır.⁴⁵ Şiirlerinde *irfân* ilimle yakın anlamlı da kullanan Rauf Efendi'nin "irfân" ve "marifet"e, yaşadığı dönemin materyalist/pozitivist anlayışına tepki olarak sarıldığı da düşünülebilir. İrfân ve marifetin zıddının "inkâr" olduğu⁴⁶ hesaba katılacak olursa hızla artan inançsızlık ve inkâr karşısında Abdülfettah Rauf'un ârif/aydın tipi, yaratıcının varlığını tabiat ve kendinden yola çıkarak ispata çalışır. 1954'te kaleme aldığı *Tevhîd* adlı şiirinde önce Allah'ın varlığını çiçeklerde, şırıltıyla akan derelerde, şelalelerde, tufanlarda kısacası tabiatın bütün güzellik unsurlarında görür. *Tevhîd* şiirinin bu kısmı,

Kendini etmeden inkâr bütün kevn ü mekân

*Seni inkâra bulunmaz ebediyyen imkân*⁴⁷

beytiyle sona erer. Bundan sonraki birkaç beyitte ise *eser-müessir* bağlantısından hareketle *eserin* yani yaratılanın olması, *müessir* yani yaratıcının olmasına delil olarak gösterilir. Sonrasında ise insanın kendi varlığı Allah'ın varlığına en büyük delil olarak sunulur. Zira insanın kendi varlığından herhangi bir şüphesi olmadığına göre Allah'ın varlığından da herhangi bir şüphesi olamaz. Diğer bir ifadeyle Allah'ın varlığını inkâr etmek insanın önce kendi varlığını inkâr etmesi demektir:

Rabb'ime yok der isen yokluğu ikrâr ederim

Evvelâ Rabb'i değil kendimi inkâr ederim

Yok evet her ne desem ben beni inkâr edemem

Düşünüp söyler iken yokluğu ikrâr edemem

45 Rauf Efendi'nin arka planda "Kendini bilen Rabb'ini bilir." hadisine gönderme de yapan ilgili mısraları şöyledir: *Esrâr-ı kemalâta ne vâkif olabildim / Meydân-ı ebede ne de âkif olabildim / Dünyâda ne bir rehber-i hikmet ne de eyvâh / Allâh'ı bilir bildirir ârif olabildim* [Yine Vatan için, 27]

46 Süleyman Uludağ, "Marifet," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 28, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003), 54.

47 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, 16.

*Ben varım varlığı elbette var eyler bir var
Ey gönül! Feyz-i ezel ma'bedine dön yalvar!*⁴⁸

Allah'ın varlığını kendi varlığından hareketle ispatlamaya çalışan Abdülfettah Rauf'un bu mısralarını sûfiyâne bir tarzda şerh etmek çok da anlamlı değildir. Zira İbn Arabî'nin sistemleştirdiği vahdet-i vücûd öğretisinde asıl varlık olan Vücûd-ı Mutlak dışındaki hiçbir şey hakiki anlamda bir varlığa sahip değildir. Dolayısıyla Tanrı'nın kendi varlığı dışında her şey bir gölge ve hayalden ibarettir. Rauf Efendi'nin bu mısraları daha çok materyalizm savunucularına verilen cevapları hatırlatmaktadır. Söz gelişi, II. Meşrutiyet dönemi âlimlerinden Şehbenderzâde Ahmed Hilmi'nin, materyalistlere verdiği bazı cevaplar, Abdülfettah Rauf Efendi'nin bu mısralarıyla tam olarak uyumludur. Ahmed Hilmi'ye göre insan tarafından açık bir şekilde bilinen tek şey *kendi varlığıdır*. Bu yüzden hiç kimse kendi varlığını inkâr etmez. İnsandaki fikir ve bilginin temeli ise Cenab-ı Hakk'a dayanır. Hz. Peygamber'in, "*Nefsini bilen Rabb'ini bilir.*" hadisi de bu gerçeği teyit eder. Bu hadis, kendi varlığını tanıyanın kendisinden hareketle Rabb'i hakkında da bilgiler edinebileceğini ifade etmektedir. Herkes kendi dışındaki varlıklardan şüphelenip onların bir illüzyondan ibaret olduğunu düşünebilir. Fakat kimse kendi benliğine dair şüphe uyandıran sorular sormaz.⁴⁹

1959'da kaleme aldığı *Ârif Ona Derler ki* adlı şiirinde ise Fettah Efendi, dünyaya/mâsivâyâ kıymet vermemesiyle sûfiyâne göndermeleri de olan bir ârif portresi çizmektedir. Buna göre ârif olan kişi, bir lahza bile olsa kalbini Rabb'inden gâfil eylemez; her an Hakk'ın fikri ve zikriyle meşgul olur. Rabb'i dışında gönlü hiçbir şeye meyletmez; gözleri sürekli yaşlı, gönlü ise [Rabb'ine]

48 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, 17-18.

49 Kadir Muhammed, "Filibeli Ahmed Hilmi'nin Hayatı, Eserleri ve Düşüncesi," Godişnik: na Vişşiya Islamski Institut = Annual of the High Islamic Institut = Sofya Yüksek İslam Enstitüsü Yıllığı, no. 4, (2012): 135.

vuslat sevinciyle dopdoludur. Ârifin en büyük sermayesi kalbindeki imandır. Kendini Allah yoluna vakfeder, kalbi Rahman'ın sevgisiyle doludur. Ârif olan kişi dünya nakışlarına aldanmaz, dünyayı/mâsivâyı hiç olarak görür.⁵⁰

Abdül Fettah Rauf'un inşâ etmeye çalıştığı insan tipinin diğer yüzünü ise *aydın tiplmesi* oluşturmaktadır. Fettah Efendi'nin şiirlerinde bu tipin “ulemâ” ve “ümerâ” diye anıldığını söylemek mümkündür. Abdül Fettah Rauf'un *aydın* tipine bakışı önemli ölçüde eleştireldir. *Biçâre Vatan* adlı şiirinde aydın tipi; *câhile tutsak ulemâ, şerre baş eğmiş ahyâr, küfre zebûn mü'min, menfaati için bâtıla secde eden kişiler* olarak anılmaktadır. Fettah Efendi, bunların karşına ise ilim ve idrâke sahip ulemâyı ve *bâtıl* bastırarak hakperverleri koymaktadır.⁵¹ Miraç ve Ramazan için yazdığı,

Ebvâb-ı ulûma kilit eyvâh asılır mı?

Âyât-ı Hudâ üstüne yâ Rab basılır mı?

Bir medreseyi yıktı bugün eydî-i ilhâd

*İlhâda **sarıklı** sınıfı olmada cellâd*⁵²

Şerî'at postunu tutmuş şerî'atsiz müdâhinler

Şerî'at sofrasında şer'e karşı hasm u hâ'inler

Sakallı ak sarıklı cübbeli müftî-i mâcinler

Bu dînin hasmına şâyân görür ihsân u tahsînler

[...]

50 Abdül Fettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 34-35. Abdül Fettah Rauf bir “Kıt'a”sında ise Balkanlar'da geniş bir tabanı olan Halvetî sûfilerine seslenir. Ona göre Halvetîlik'in ilk şartı mâsivâdan kurtulmaktır, şayet bir mürid mâsivâ yani kesretten kurtulamazsa kesret içinde bocalar durur ve vahdete ulaşamaz: Mâsivâdan kesmedikçe rağbeti / Bir gönül elbette olmaz Halvetî / Sen ki vahdette yaparsın kesreti / Yâ nasıl kesrette buldun vahdeti [Ey Yurdum, 192]

51 Abdül Fettah Rauf, *Ey Yurdum*, 34-35.

52 Abdül Fettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, 54.

*Kur'ân'a hıyânet ediyorlar **ulemâsı***

*İslâm'a ihânet ediyorlar **ümerâsı**⁵³*

şeklindeki mısralarıyla dönemin aydınlarını ihanetle suçlamaktadır. Şair, ulemânın dine ihanetini, “*Erbâb-ı diyânette hıyânet yeni çıktı / İcrâ-yı hıyânetle diyânet yeni çıktı*” mısralarıyla *Yeni Çıktı* adlı şiirinde de vurgulamaktadır.⁵⁴ Ulemânın ihanetle suçlanmasının arka planında muhtemelen çarşaf ve ferace konusundaki tartışmalar vardır. Yugoslav Komünist Partisi’nin feraceyi kaldırmak için başlattığı propagandaya Üsküp İslâm Birliği’nden bazı ulemânın destek vermesi Abdülfettah Rauf’un da içlerinde bulunduğu *Meddah Medresesi* çevresindekileri rahatsız etmiştir. Fettah Efendi ve feracenin yasaklanmasına muhalefet eden bazı gelenekçilerin tutuklanmasından sonra, Fahri Kaya’nın *Liberal Hocalar*, Salih Murat’ın *Pasif İmamlar*, Yücelciler’in ise *Sosyalist Hacılar* olarak tanımladığı rejim taraftarı Hafız Aziz Fettah ve Hafız Bedri Hamid gibi isimler Makedonya İslâm Birliği’nde etkin görevler almıştır. Fettah Efendi ve çevresindekilerin muhalefettinin kırılması neticesinde, Komünist Parti’nin emirlerini uygulayan *liberal hocaların* önu açılınca 5 Ekim 1947’de Üsküp Ulemâ Meclisinin önyak olmasıyla, İslâm dini temsilcileri Üsküp’te toplanıp tesettürün kaldırılması ile ilgili bir kongre düzenlemiş; 1949 Mayıs’ında ise Komünist Parti çarşaf giymek ve başörtü takmanın gericilik olduğunu ilan etmek için Üsküp’te çoğu para karşılığında toplanan kalabalık bir gruba miting yaparak çarşaf atma, başörtüleri yere çalma eylemi yaptırmıştır. 1951’de ise Makedonya Meclisinde ferace yasası kabul edilmiştir.⁵⁵

53 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 45;52.

54 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 145.

55 H. Yıldırım Ağanoğlu, “Üsküp’te Türklük ve İslâmiyet İçin Mücadele Eden Meddah Medresesi Mezunu İki Dava Adamı: Şuayb Aziz ve Abdülfettah Rauf,” *Üsküp’te Meddah Medresesi*, ed. Sevba Abdula ve Abdullah Taha İmamoğlu (Üsküp: IDEFE, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, 2024), 486-491.

Fettah Efendi, Batı medeniyetinin yıkıcılığını zulüm ve savaşların yanı sıra aile kurumunu temelinden sarsmasıyla da ele alır. Sabahaddin Zaim'in 1958'de hazırladığı Yugoslav muhacirleri hakkındaki raporda, Türk aile yapısının komünist sistem tarafından özellikle hedef alındığı belirtilerek birçok ailenin göçe sürüklenmesine neden olan bazı unsurların altı çizilmiştir. Bu bağlamda Türklerin mesken mahremiyetini ortadan kaldırmak için ancak bir ailenin sığabileceği evlere yabancılar yerleştirilmiş, fazla evi ve odası olanların ellerinden ise buralar alınarak yabancı ailelere verilmiştir. Türk kadınlarını geleneksel kıyafetlerinden koparmak için cebrî uygulamalar yapılmış, bu noktada kasaba ve köy meydanlarına toplanan kadınların elbiseleri herkesin gözü önünde parçalanmıştır. Kıyafet hususunda pasif mukavemet gösterenlerin kocaları ise hapse atılmıştır. Türk kızlarının Slavlar ile evlendirilmeye teşviki/zorlanması ise rejimin bir başka faaliyetidir. Komünist Parti'ye üye olan Türk erkekleri de yine aynı partiye mensup Slav kızlarıyla evlendirilmeye çalışılmıştır. Komünist ideolojinin yerleşmesi için gerek okullarda gerekse cemiyet hayatında gençlere propagandalar yapılmış, rejimin elebaşları tarafından bilhassa yeni yetişen nesil üzerinde sistematik çalışmalar yürütülmüştür.⁵⁶

Fettah Efendi'ni bazı şiirlerinde sağlam yapısı zarar gören aileye ve özellikle yeni nesle eleştiriler getirilir. *Derûn-ı Dilden Dergâh-ı Dildâra* adlı şiirde, Kur'ân ve sünnetin çiğnenip İslâm'ın ayaklar altına alındığı belirtildikten sonra Hz. Havva'nın nesli olan zavallı kızların medeniyetin cehennemine yuvarlanarak kocası belli olmayan çocuklar peyda ettiği dile getirilir. Fettah Efendi; öz babasına düşman, zinakâr bir nesil yetiştiğini söyleyerek şarkın güçlü aile yapısının medeniyet ve hürriyet adı altında yerle

56 Sabahaddin Zaim, "Son Yugoslav Muhacirleri Hakkında Rapor," *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 19, no.1-4 (1957): 441-442.

bir edildiğini vurgular;⁵⁷ erkeklerin kadın elbisesi giymesi, dans adı altında kadın ve erkeğin sarmaş dolaş olması, zevk ve sefa adı altında içki tüketilmesi, kadının erkekten ayrılmayışı da şair tarafından tenkit edilir.⁵⁸ Bu tür eleştirilerden sonra, medeniyetin yalancı serabına aldanmamaları noktasında gençleri öğütleyen şair, ilerleme yolunun yalnızca çalışmaktan geçtiğini, ayrıca insana saadeti oyun yuvası kahvehânelerin değil, mescid ve mihrabın getireceğini vurgular. *Acı Hakikatler* adlı şiirinde ise Müslümanların hasımlarından her birinin okuryazar kimselerden olup bunların ilkelerinin yılmadan çalışmak olduğu, ilerleme içinse içlerinde büyük bir güç ve arzu bulunduğu belirtilir. Fettah Efendi'ye göre düşmanın gerek yurdunun gerekse mekteplerinin bizimkiyle kıyaslanamayacak derecede güzel ve düzgün olması düşündürücüdür.⁵⁹ Ancak yine de Abdülfettah Rauf, sanki Türk/İslâm tarihinde hiçbir örnek yokmuş gibi pusulanın tamamen Batı'ya çevrilmesine karşıdır. Ona göre toplumun İslâm medeniyetini görmezden gelerek Garp'a yönelmesi şebeklikten başka bir şey değildir:

Uyan oğlum seni aldatmasın aslâ görenek

Medeniyet diye Garb türküsü havlar şu köpek

Mekke'den Londra'ya mı da'vet eder bak o şebek

*Yok mu târîhte bize bizden efendim örnek*⁶⁰

dedikten sonra ilmi, cehalete batan Avrupa'ya gönderenin İslâm medeniyeti olduğunu savunur. Zira Türk/İslâm medeniyeti Basra ve Kûfe ekolüyle⁶¹ yüz binlerce âlim/fâkih [söz gelişi Ho-

57 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 55, 60.

58 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 146-147.

59 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 77.

60 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 20.

61 Basra ve Kûfe ekollerine dâir genel bir bilgi için bkz. Adem Çalar, *Kur'ân Tefsirinde Nahvin Rolü* (Ankara: İlâhiyât, 2024), 215-233.

cazâdeler, Kara Haliller, İbn Kemâller ve Ebussuûdlar] yetiştirip Asya, Avrupa ve Afrika'ya [İran'a, Buhara ve Semerkand'a vs.] ithal etmiş bir medeniyettir. Fettah Efendi'nin bu eleştirileri, Batı medeniyetine büyük hayranlık duyan Abdullah Cevdet tarzında-ki Osmanlı aydınlarına cevap mahiyetindedir. Abdullah Cevdet'e göre Osmanlı toplumu, aradaki farkı kapatabilmek için Avrupa medeniyetinin neyi varsa *gül-diken* demeden almalıdır. Çünkü Medeniyet, Avrupa medeniyetidir; nûr ondadır; başka bir örneğe de ihtiyaç yoktur.⁶² Fettah Efendi; *Vatan Gençleri*'ne hitaben yazdığı bir şiirinde ise doğru olanın, gülü ve dikeniyiyle Avrupa medeniyetini almak değil, insanlığın meşalesi Kur'ân'ın önderliğinde, İslâm'a tutunmak olduğunu vurgular. Zira Abdullah Cevdet'in iddiasının aksine nûr, Avrupa medeniyetinde değil, *dîn-i Muhammedî*'dedir. Yeni nesil "dîn"lerine sarılarak toplumun "hâl-i perişânı"nı *mâzî-yi zî-şâna* çevirebilir. Yani şanlı mâzîyi ihyâ etmenin tek yolu dîn ve Kur'ân'a sarılmaktan geçmektedir.⁶³ Bazı şiirlerinden anlaşıldığı üzere Abdülfettah Rauf Efendi, komünist rejim tarafından yoldan çıkarılmaya çalışılan yeni neslin kurtuluş yolunun medreseden geçtiğine inanmaktadır ki *Elbette* adlı şiirinde bu husus,

Hiç ummadığın işte o pejmürde çocuklar

*Bir nûr olarak medreseden fıskıracaktır*⁶⁴

62 Cem Doğan, "Filibeli Ahmed Hilmi'nin Geç Dönem Osmanlı Materyalistlerine Cevapları," Kutadgu Bilig: Felsefe-Bilim Araştırmaları, 24 (Ekim 2013): 258.

63 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan için*, 14-15.

64 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 137.

mısralarıyla dile getirilmiştir.⁶⁵ Fettah Efendi, o pejmürde gençlerin, birçok millete medeniyet hocalığı yapan “medrese-i hikmet” aracılığıyla *tahsil-i sanâyi*’ ederek **ferd**, *ikmâl-i ma’ârif* ederek de **merd** olacaklarını söylemektedir.⁶⁶ Rauf Efendi’nin zihin dünyasında “ferd”i “merd” haline getirecek şey de [tahminimize göre] *marifet* ve *irfân* ile donanmaktır. Zira bombalar üretecek teknik bilgisi olduğu halde *merhamet*, *vicdan* ve *empati* gibi erdemleri olmayan toplumlar, [Fettah Efendi’nin tabiriyle] maddî ve kanlı bir medeniyete mensup olmaktan kurtulamayacaktır. Fettah Efendi’nin oluşturmaya çalıştığı yeni insan tipini millî ârif/aydın tipiyle izaha çalışılmamız bu sebeptendir.

SONUÇ

Balkanlar’daki toprak kayıplarının hemen ardından Osmanlı entelektüelleri arasında popülerliğini artıran *millî/tarihî roman-tizm*, siyasi bir tarafı olmakla birlikte, asıl etkisini dil ve edebiyatta gösteren toplumsal bir projedir. Türkçü ideolojinin, öz itibarıyla halka dayandığı düşünülen Ahmed Yesevi ve Yunus

65 Abdülfettah Rauf Efendi için medresenin “din, Kur’ân, hikmet, ilim ve irfân” demek olup yeni nesil için büyük bir sığınak olduğunu Meddah Medresesi’nin kapanışı üzerine yazdığı aşağıdaki şiirden çıkarmak mümkündür:

Ey dâr-ı ilm ü irfân nâzlı vatanda dâ'im
 Bir tâbdâr-ı mehdin, bir mihr-i nûr-feşândin
 Bu milletin demâdem necl-i necîbine bir
 Ufk-ı sa’âdet açmış müncî-i bî-gümândın
 [...]
 Bu medreseydi bizde bir tek sadâ-yı İslâm
 Bu medreseydi sâde bir tek nidâ-yı irfân
 Hayfâ kapandı şimdi bunsuz da kaldık işte
 Söndü demektir eyvâh bir lem’a-zâr-ı Furkân [Yine Vatan İçin, 40-39]

66 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan için*, 15.

Emre'si, fikrî açıdan tasavvufun millî cephesini teşkil etmektedir. Yoğun Arap ve Acem tesirine rağmen halktan aldıkları özü korumayı başaran millî veliler, milletleşme sürecinin dönülecek ilk kaynaklarından. Millî romantizm, aslında yeni bir kimlik ve insan yaratma hamlesidir. Yaratılmaya çalışılan yeni kimliğin ortak ata, dil, kültür ve edebiyat gibi paydaşlarının olması ise zaruridir. Zira oluşturulmaya çalışılacak yeni kimlik ve millet bu ortaklıklar üzerinde yükselecektir. Abdülfettah Rauf Efendi'nin şiirlerinde de millî romantizmin izleri net bir şekilde görülür. Balkanlar'ın âlim şairi, yeni nesli bilinçlendirmek için şiiri vasiya olarak kullanır; millî şuur ve ruh için İslâm ve Osmanlı tarihinden menkıbeler ve kahramanlık hikâyeleri anlatır. Her ne kadar farkında olmasalar da Fettah Efendi, Makedonya'daki Türk ve Müslümanların [kendi deyimiyle] bir nevi *Şehnâme*'sini kaleme almaya çalışır.

Rauf Efendi'nin oluşturmaya/kurgulamaya çalıştığı yeni insan tipinin basitçe iki yönünden bahsedilebilir. Öncelikle bu tip mâzîdeki ataları gibi kahraman ve cesur bir karaktere sahip olmalı ve göç ederek vatan topraklarını bırakıp kaçmak yerine düşmana karşı her türlü mücadeleyi vermelidir. Yeni insan tipinin ikinci özelliği ise ârif ve aydın olmasıdır. Abdülfettah Rauf'un şiirlerinde ârif tipinin genel olarak sûfiyâne bir yönü yoktur. Fakat yeni inşa edilmeye çalışılan insan tipinin maddeci/materyalist dünya görüşünden uzak olması, Kur'ân'a, Peygamber'e ve İslâm'a hürmet etmesi, vicdan ve merhamet sahip olması, bilim ve teknoloji yakalamak için azimle çalışması gibi unsurlar Rauf Efendi'nin şiirlerinde ele aldığı hususlardandır. Rauf Efendi'nin, şiirlerinde "millî" unsurlarla "dini" unsurları bir arada ele alınmasının aynı zamanda tarihî romantizmin kendi doğası gereği olduğunu da söylemek gerekir. Zira kendi kimliklerini inşa etmek için millî romantizmi etkili bir şekilde kullanan gerek Almanlar gerekse Sırplar etnik kültürün yanına *kiliseyi* monte etmiştir. Köprülü ve Ziya Gökalp'in gönderme yaptığı "ozan ve şaman"ın aynı

zamanda dinî bir yönünün olmasıyla Ömer Seyfeddin'in Deli Mehmed ve Deli Hüsrev'e kahraman bir asker profiline ek olarak Hak yolunda mücadele eden *ârif* tipini eklemesi bu bağlamda yorumlanabilir.

Fettah Efendi'nin inşâya çalıştığı ârif/aydın tipinin Batı medeniyeti mümessillerinden en bariz farkı ise *irfân* ve *vicdan* sahibi olmasıdır. Zira *irfân* ve *vicdan* sahibi olmayan Batı medeniyeti, teknik bilgide daha önde olmasına rağmen -İslâm medeniyetinin aksine- gittiği her yerde kan dökmüştür. Dolayısıyla yeni nesil, Avrupa'nın kan dökücü medeniyetine karşı ilim ve irfânın membaı olan İslâm'a sarılmalı ve çok çalışmalıdır.

Abdül Fettah Rauf Efendi'nin inşâya çalıştığı ârif/aydın tipinin filizleneceği yer ise [Rauf Efendi'ye göre] Kur'ân ve İslâm'ın yirminci asırdaki yegâne dayanağı olan medresedir. Bu noktada medrese; önce ilim ve hüner sahibi *ferd*ler, daha sonra ise vicdan ve irfân sahibi *merd*ler yetiştirerek İslâm'ı Balkanlar'ın karanlık günlerinden geçmişin şanlı günlerine tekrardan taşıyacak tipler yetiştirmeye muvaffak olacaktır. Rauf Efendi'nin inşâ etmeye çalıştığı tip, her ne kadar “millî” sıfatını taşısa da buradaki *millî* sıfatı belli bir ırka işaret ediyor değildir. Şair, şiirleriyle Türk kimliğini önceleyen yeni bir insan tipi değil, komünist rejimin yıkıcılığına karşı İslâm ve Osmanlı kimliğini ilk sıraya koyan yeni bir *nesil* inşâ etme amacındadır.

KAYNAKÇA

- Abdula, Sevba. “Balkanlarda Müslüman Kimliği: Ulus/Öteki, Resmi İdeolojiler ve İslam Dünyası.” *Müslüman Dünyada Çağdaş Düşünce: Balkanlarda Müslüman Düşüncesi*, cilt 5, Ed. Lütfi Sunar, 105-135. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Yayınları, 2021.
- Abdula, Sevba. “Vatanını Kaybeden Bir Alim, Şair ve Entelektüel: Abdülfettah Rauf.” *Abdülfettah Rauf: Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı*, Ed. Sevba Abdula. 1-29. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023.
- Abdülfettah Rauf. *Ey Yurdum*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023.
- . *Na’t ve Münâcât*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023.
- . *Vardar*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022.
- . *Zulmetten Nûra*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022.
- . *Yine Vatan İçin*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023.
- Ağanoğlu, H. Yıldırım. “Üsküp’te Türklük ve İslâmiyet İçin Mücâdele Eden Meddah Medresesi Mezunu İki Dava Adamı: Şuayb Aziz ve Abdülfettah Rauf.” *Üsküp’te Meddah Medresesi*. Ed. Sevba Abdula, Abdullah Taha İmamoğlu. 467-495. Üsküp: IDEFE Yayınları, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, 2024.
- Alpay, Yalın. “Fuat Köprülü’nün Muhafazakâr Ulusal Tarih Tezi Kurgusu.” *Muhafazakar Düşünce Dergisi* 10, 38 (2013): 83-126.
- Çalar, Adem. *Kur’ân Tefsirinde Nahvin Rolü*. Ankara: İlahiyât, 2024.
- Doğan, Cem. “Filibeli Ahmed Hilmi’nin Geç Dönem Osmanlı Materyalistlerine Cevapları.” *Kutadgu Bilig: Felsefe-Bilim Araştırmaları*, 24 (2013): 245-282.
- Emil, Birol. “Büyük Türkler’den: Nihad Sami Banarlı ve Millî Romantizmin İdrâki.” *Turkish Studies* 10, sayı 8 (2015): 2381-2388.
- Firdevsi. *Şehnâme I*. çev. Necati Lugal, Kenan Akyüz. İstanbul: MEB Yayınları, 1994.

- Jusdanis, Gregory. *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi*. çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis, 1998.
- Kaplan, Mehmet. *Şiir Tahlilleri-I: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998.
- Kısak, Mehmet. "Rıza Şah Pehlevi'nin Fars Kimliğini Pekiştirme Çabaları." <https://acikerisim.aksaray.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12451/12894/kisak-mehmet2022.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (erişim tarihi: 16.03.2025)
- Muhammed, Kadir. "Filibeli Ahmed Hilmi'nin Hayatı, Eserleri ve Düşüncesi." *Godişnik: na Vişşiya Islamski Institut = Annual of the High Islamic Institut = Sofya Yüksek İslam Enstitüsü Yıllığı*, sayı 4 (2012): 130-143.
- Ömer Seyfettin. "Başını Vermeyen Şehit." *Bütün Hikâyeleri-3* içinde, 25-38. İstanbul: Üç Harf Yayıncılık, 2009.
- Peçevî İbrahim Efendi. *Târîh-i Peçevî-I*. İstanbul: Matba'a-yı Âmire, 1866.
- Safa, Peyami. *Türk İnkılabına Bakışlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.
- Smith, Anthony D. *Millî Kimlik*. çev. Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Söylemez, İsmail. "İran'da Ulusal Kimlik İnşası ve Dil Planlaması." *Uluslararası Ortadoğu Kongresi: Dil, Tarih ve Edebiyat. 30-31 Ekim 2017 Bildiri Kitabı, cilt I* içinde. Ed. Yıldız Deveci vd. 203-228. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2017.
- Uludağ, Süleyman. "Marifet." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. cilt 28. Ankara, 2003: 54-56.
- Şafak, Turgay. "Gazneliler Dönemi Fars Şiirinde Kimlik Meselesi: Feruhi-yi Sistani Örneği." *İran Düşünce Tarihi* içinde. Ed. Hakkı Uygur, Abdullah Rexhebi. 96-109. Ankara: İram Yayınları, 2019.
- Taştan, Yahya Kemal. "Millî Veli Yaratmak: Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar Üzerine Farklı Bir Okuma Denemesi." *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 16, 2 (2016): 33-73.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Millet ve Tarih Şuuru*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

- Yıldırım, Seyfullah. “Efsaneden Tarihe, Tarihten Edebi Esere: Başını Vermeyen Şehit.” *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 9, 25 (2020): 75-98.
- Zaim, Sabahaddin. “Son Yugoslav Muhacirleri Hakkında Rapor.” *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 19, 1-4 (1957): 435-448.
- Ziya Gökalp. “Tarih İlim mi Yoksa Sanat mı?.” *Milli Tarihin İnşası* içinde, 47-49. Haz. Ahmet Şimşek, Ali Satan. İstanbul: Yazıgen Yayıncılık, 2017.